

To in ono.

Debata o „ghettu“.

Nemški katoliški leposlovci se dele v dve struji: v konservativno in — če hočemo reči — moderno. Med njima se v tekočem času razvija burna debata, ki obeta postati dalekosežnega pomena za nemško katoliško literaturo. Kratko bomo skicirali tendence obeh struj in njihovo principielno stališče glede literature.

Nasprotje med strujama se je pričelo, odkar so izšle proslule Veremundove brošure, katerih glavna tendenca je bila, tudi med katoliške leposlovce, živeče v starih tradicijah romantike, zanesti pridobitve moderne beletristike in poezije. Moderni so zasnovali na podlagi teh brošur znanstveno-umetniški list „Hochland“, ki po obliki in vsebini lahko konkurira z vsemi tovrstnimi listi. Zdaj izhaja že peto leto in šteje najboljše nemške pisatelje, katoličane in protestante, med svoje sotrudnike. Urednik mu je neumorno delavni kritik K. Muth, ki je duša vsega gibanja in zna s silo svoje osebnosti pridobivati sodelavcev in sobojevnikov. Njegova glavna teza je, ki jo povdarja vedno in vedno, naj stopijo nemški katoličani, varujoč svoje verske interese, naravnost, brez strahu in sramu, v sredo narodne kulturne tekme in naj ne odbijajo nasprotnikov, posebno protestantovskih literatov, s svojo konfesionelno tendenco. Po K. Muthovih nazorih je literatura v prvi vrsti narodna, ali boljše, občedlovska zadeva, ki ima šele v svojih posledicah stik z religioznimi načeli. Tendenčne umetnosti K. Muth ne pozna in je tudi s katoliške strani noče priznati.

Ta načela, ki imajo namen modernizirati katoliško literaturo in jo tudi formalno dvigniti na višek sodobne umetnosti, so že v svojem bistvu nevarna in vklepajo mnogokaj nedoslednosti in nelogičnosti. Nevarna so v svojem bistvu, ker so le posledica načela „l'art pour l'art“, ki je ustvarilo brutalni naturalizem in v svojih razrastkih še vedno vznemirja srca mnogih katoličanov. Vklepajo pa tudi nedoslednosti in nelogičnosti. Ni dosledno, varovati verske interese, biti zvest katoličan, pa hkrati koketirati z „moderno umetnostjo“, to himero umetnosti, ki išče lepote v moralni bedi perversnih ljudi, a nikdar ne obrne željnih oči v vir lepote in harmonije. Tudi niso ta načela logična, kajti umetnik ne more kot umetnik ostati nevtralen v konfliktu svetovnih nazorov, ki pretresajo vsako mislečo dušo in so bistveni del človeške osebnosti.

Razvidno je, da so ta načela morala izvabiti odpor s strani konservativnih literatov, ki so zvesti ostali častitim tradicijam romantike, katera je med Nemci razgibala specifično katoliško literaturo.

Na Dunaju se je združila lepa množica znanih pisateljev in kritikov v „Gralbund“ in pričela izdajati svoje glasilo „Der Gral“. Ta stari, sveti simbol idealnega, duhovnega življenja izraža vso njihovo smer. Oni hočejo katoliško, res pravo katoliško literaturo. Zato nastopajo ostro proti „Hochlandu“, ki jim očita konfesionelno ozkosrčnost; skoraj polovica „Grala“ ima polemično-kritično vsebino. V svojem literarnem „ghettu“ razvijajo velike duševne moči, prepričani, da more le na pozitivno katoliškem temelju stati ponosna zgradba katoliške umetnosti.

Glavni zastopniki „Gralbunda“ so Richard v. Kralik, F. Eichert, Eduard Hlatky, Karl Domanig i. dr. Kralik je eden najplodovitejših, če ne najplodovitejši nemški pisatelj sploh.

S svojim razboritim duhom je posegel na vsa polja znanosti in umetnosti, on je lirik, epik, dramatik, kritik, filozof, zgodovinar i. t. d., in je povsod zasnoval mnogoštevilna dela (gl. „Der Gral“, 2. let., str. 10 in sl.). F. Eichert deluje kot urednik „Grala“ in je religiozno-političen pesnik. Hlatkega zaslovelo delo „Weltenmorgen“ primerjajo, gotovo pretirano, z Dantejevo „Divina commedia“.

„Gralovci“ vplivajo s svojo osebnostjo, in njihovo logično, principielno stališče jim zagotavlja zmago. Vendar težko, da bi se jim posrečila zaželjena „renesansa romantike“. Prej ali slej bodo morali nastopiti pot zdravega realizma, ki v umetnosti kakor v žarišču koncentrira vse sile življenja.

Razvoja debate, ki še ni končana ampak se je stoprv ostro pričela na obeh straneh, ne bomo orisali zdaj. Naj zadostuje, da smo označili principe. — Na stališče „Hochlanda“ se je v zadnjem času postavil tudi P. Expeditus Schmidt O. F. M. in pričel izdajati svoj list „Über den Wassern“. O vseh teh vprašanjih obljublja v predzadnji „Hochlandovi“ številki K. Muth posebno brošuro. Upamo, da bo ta brošura uglednega kritika v marsičem razjasnila stališče, in nam bo mogoče v zanimivih, tudi za nas aktualnih vprašanjih, poročati z objektivnim uspehom. A. E.

07950

Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti

je imela dne 21. marca t. l. slavnostno sejo. Predsednik Tadija Smičiklas je govoril o znanstvenih ciljih, ki jih skuša Akademija uveljaviti. Ker ni založnikov, manjka Hrvatoma najpotrebnejših znanstvenih del, in Akademija je sklenila, da odpomore tej potrebi z izdajanjem takih knjig. Ko ji je podarila Prva hrvaška hranilnica 10.000 K, je naložila ta denar kot fond za izdajanje znanstvenih del. Član Akademije, g. Natko Nodilo, je medtem napisal prve zvezke svoje obširne „Historije srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski“ in Akademija je takoj založila prvi zvezek iz omenjenega fonda. Delo je strokovnjaška kritika hvalila, — toda prodajalo se ni in Akademija je imela pri njem velik deficit. Drugi zvezek je Akademija še izdala, toda tretjega je moral g. Nodilo sam založiti, in ker ga seve ni mogel prodati, ga je odstopil Akademiji z znatnim popustom, ki je potem oddajala vse tri zvezke za četrti del prvotne cene. — To je „mučeniška zgodovina“ hrvaškega in še bolj slovenskega znanstva. Koliko izobraževalnega in vzgojnega dela bo še treba razviti, preden se vzbudi pri nas smisel za znanstvo in njega lepi poklic!

Jugoslovanska umetniška razstava se otvori v Zagrebu dne 1. majnika. Razstave se udeleže hrvaški, slovenski, bolgarski in srbski umetniki.

Ivan pl. Zajc je izročil hrvaškemu gledališču svoje najnovejše delo, opereto „Seoski plemič“, kateri je napisal libretto pesnik Stjepan Širola. Z njo se otvori prihodnja glediška sezona. Opereta se vrši v Turopolju in Parizu za časa francoske okupacije ter združuje v sebi lepe hrvaške narodne motive z rafinirano moderno glasbo francosko. Kritika hvali delo starega mojstra Zajca ter mu obljubljuje na odru velik uspeh.

07960

K. V. Zenger. Češko znanstvo je zadela velika izguba; umrl je sloveči češki učenjak in pisatelj, dvorni svetovalec Karel Václav Zenger, profesor fizike v pokoju. —

Zenger se je porodil 17. decembra l. 1830. v Homutovu na Češkem in je študiral filozofijo in pravo v letih 1846.—1852. v Pragi. Že kot dijak je opravljal službo asistenta pri profesorju Petřini, pozneje je bil v isti službi na praški zvezdarni. Leta 1853. je postal profesor na gimnaziji v Banjski Bistrici na Ogrskem; l. 1861. je bil poklican na politehniški zavod v Pragi za profesorja fizike. Tri leta pozneje je postal redni profesor istega predmeta na češki tehnik, kjer je deloval do leta 1900., ko je stopil v pokoj. A niti potem Zenger ni popolnoma zapustil svoje učiteljske službe, ampak je predaval vsako leto v poletnem semestru o astrofiziki in o elektro-dinamični svetovni teoriji. Zenger se more imenovati nestor fizike češkega naroda. Najrajši se je pečal z optiko, in njegovi najvažnejši izumi spadajo v to stroko. Zenger je bil prvi, ki je znal napraviti apohromate. Celo vrsto imenitnih izumov je Zenger iznašel v fotografiji; prvi je napravljaval ortohromatične plošče in prvi je fotografiral nevidne predmete; na primer s pomočjo fosforescirajoče plošče je fotografiral Ženevo in Mont-Blanc v čisto temni noči. Vobče znana je njegova tangencialna tehtnica, ki se

v posebni avdijenci. Prof. Zenger je daroval Sv. očetu pri tej priliki svoje spise, in Sv. oče jih je z veseljem sprejel v vaticansko knjižnico in dolgo se je pogovarjal s češkim učenjakom. Prof. Zenger je pri tem govoru papežu rekel, da kot pravi astronom v zvezdah išče in nahaja njih Stvarnika. Sveti oče je Zengru obljubil, da bode teologe spodbujal, da naj proučujejo njegove spise, in kmalu potem je izšla posebna okrožnica „De scientia“, h kateri je gotovo dal povod tudi pobožni češki učenjak Zenger.

Josef Hlávka. Star pregovor se je izpolnil: velik mož nikoli ne umira sam. Kmalu za Svatoplukom Čechom, slavnim češkim pesnikom je (11. marca) umrl Josef Hlávka, češki mecen, ustanovitelj in predsednik češke akademije, v 77. letu svoje starosti. Porodil se je 15. februarja leta 1831. v Přešticah na Češkem, študiral je gimnazijo v Klatovih, potem realko in tehniko v Pragi ter je tudi dovršil arhitekturo na dunajski akademiji. Hlávka kot arhitekt je proslavil češko ime s stavbami cerkev, semenišč, palač in praznih velikih zavodov. Na Hrvaškem, v Bukovini in na Spodnjem Avstrijskem dobro poznajo monumentalne stavbe, ki

jih je Hlávka sam sezidal ali pa pri njih sodeloval, na primer cerkev dunajskih lazaristov, dunajska opera, semenišče in palača nadškofova v Černovicah, krasna stavba deželne porodilnice in drugo. Po svoji štedljivosti in marljivosti si je Hlávka pridobil veliko premoženje, katero je rabil v čast svojega imena in blagor češkega naroda. O Hlávki se more reči, da je gmotno podpiral vse važne češke kulturne potrebe. Ko je bilo treba češke akademije, raznih stipendij, zavodov za dijake, podpore za tehnike, umetnike in drugo, je Hlávka odprl svojo miznico in je dal za češko akademijo 200.000 gld., 100.000 gld., potem 25.000, 23.000 gld., potem zopet 15.000 gld., kakor je pač bilo treba. Hlávka je bil še izmed starih čeških rodoljubov; bil je intimen prijatelj Riegra in Palackega, prof. Bráf je bil njegov svetovalec, delo je bilo njegovo geslo in

varčnost njegova zvezda-vodnica. V svoji oporoki je Hlávka daroval svoje premoženje, ki znaša blizu 8 milijonov kron, za ustanovitev „Nadání Josefa a Zdenky Hlávkových“; s 70 odstotki obresti se bodo podpirala znanstvena, umetniška in književna podjetja češkega naroda; s 30 odstotki pa se bodo podpirali marljivi dijaki visokih šol praških.

OS 960

Fr. Št.

UMETNO BARVANI PIRHI IZ NARODOPISNEGA MUZEJA V PRAGI

rabi v londonskem novčnem uradu. V astronomiji je bil Zenger vobče priznana avtoriteta. Njegove meteorološke napovedi na podlagi svetovnega elektro-dinamičnega sistema so se navadno izpolnile, n. pr. izbruh ognjenika Mont-Pelée na otoku Martinique in zadnji veliki potres v Italiji in Filadelfiji. — Izmed večjih spisov Zengrovih imenujemo: „Fysika pokusná a výkonná“, „O nové soustavě světové na základě elektrodynamických zákonů“ (tudi v francoskem in nemškem jeziku); dalje „Meteorologie slunce“ in „Prognosa počasi“. Veliko svojih spisov je Zenger objavil v strokovnih časopisih v Parizu, Bruselju in Londonu. Zanimivo je, kar je o Zengru napisal med drugim praški „Týden“. Po besedah „Týdna“ je bilo ime Zengrovo veliko bolj znano v tujini nego na Češkem. Na Češkem je postal šele popularen, ko se je nekolikokrat kot starček smelo vzdignil v zrakovu proti nebu. To je češkemu občinstvu seveda več imponiralo nego poldrugi sto znanstvenih knjig in člankov, ki jih je Zenger napisal v češkem, nemškem, francoskem in angleškem jeziku. — Le-ta sloveči učenjak je združeval znanstvo z vero! Ko se je l. 1896. kot delegat udeležil v Rimu shoda astronomov, je bil od papeža Leona XIII. sprejet

Naše slike. Peter Skarga napoveduje propad Poljske (str. 200). Veliki poljski slikar si je izbral dramatičen prizor iz poznejše dobe poljskega kraljestva. Jezuit Peter Skarga, dvorni pridigar, ena najmarkantnejših osebnosti iz tedanje poljske družbe, govori izpred oltarja poljskim velikašem. Z ognjevito besedo jim popisuje nevarnost, v katero je pahnila domovino njihova nesloga, vedni prepiri, nepokorščina do oblasti in brezskrbno vživanje na dvoru. S plemenito strastjo jim napoveduje, da bo Poljska propadla, ako ne krene na boljšo pot. Vsi so pretreseni od njegovih besedi. Mrko gledajo v tla in premišlujejo pridigarjeve besede. Žal, da se niso ravnali po njih, in Poljska je postala žrtev svojih notranjih razdorov.